

Małgorzata Chorowska*

 orcid.org/0000-0002-5073-4382

Muzeum Archidiecezjalne we Wrocławiu. Proces przekształceń zespołu budynków od średniowiecza do końca XIX wieku¹

Archdiocese Museum in Wrocław. Transformation process of a group of buildings from Middle Ages to the end of the 19th century¹

Słowa kluczowe: architektura gotycka, wieża mieszkalna, kapitułarz, Wrocław

Key words: Gothic architecture, donjon, capitulary, Wrocław

WSTĘP

Zespół obecnego Muzeum Archidiecezjalnego, Archiwum Archidiecezjalnego i Biblioteki Kapitułnej we Wrocławiu składa się z trzech budynków, które powstały w ciągu ponad 500 lat: dawnego Domu Kapituły Katedralnej pochodzącego z 4. ćwierci XIV w. (pl. Katedralny 17), budynku Kancelarii Kapituły Katedralnej z połowy XVIII w. (pl. Katedralny 16) oraz tzw. Nowego Archiwum Książęco-Biskupiego i Biblioteki Katedralnej z 1896 r. (ul. Kanonii 12–14)². Pierwszy z nich stanowi XIV-wieczny świecki budynek, wyjątkowy na terenie Wrocławia ze względu na bardzo dobrze zachowaną wieżową, gotycką bryłę i kamieniarkę okienną oraz czytelne wątki cegieł. Drugi to późnobarokowy dom z malowniczą fasadą ramową, od niedawna kompletną. Trzeci, wzniesiony według projektu architekta diecezjalnego Josepha Ebersa (1845–1923) w stylu neogotyku szkoły hanowerskiej, zawierał zbiór ksiąg i archiwaliów przechowywanych w nowocześnie urządzonej tzw. bibliotece magazynowej.

Wkrótce po oddaniu do użytku neogotyckiego gmachu w całym kompleksie zaczęto gromadzić zbiory śląskiej sztuki sakralnej pochodzące z sekularyzowanych klasztorów i przebudowywanych kościołów³. W 1896 r.

INTRODUCTION

The complex of the present Archdiocese Museum, the Archdiocese Archives and the Capitulary Library in Wrocław consists of three buildings which came into being during the period of over 500 years: a former House of the Cathedral Capitulary from the 4th quarter of the 14th century (17, Katedralny sq.), the building of the Chancellery of the Cathedral Capitulary from the middle of the 18th century (16, Katedralny pl) and the so-called New Ducal-Bishop Archives and the Cathedral Library from 1896 (12–14, Kanonia Str)². The first one is the 14th century secular building, exceptional in the area of Wrocław when it comes to a very well preserved tower, Gothic body as well as window stonework and visible brick bonds. The second one is a late Baroque house with a picturesque frame façade newly renovated. The third one, designed by a diocese architect Joseph Ebers (1845–1923) in a neo-Gothic Hannover school style, comprised a collection of volumes and archival materials stored in a modern so-called storehouse library.

Soon after putting the neo-Gothic edifice into use, a collection of Silesian sacral art coming from secularized cloisters and rebuilt churches started to be collected in the whole complex³. In 1896 the authorities of Wrocław

* prof. dr hab. inż. arch., Katedra Historii Architektury, Sztuki i Techniki, Wydział Architektury Politechniki Wrocławskiej

* prof. dr hab. inż. arch., Institute of History of Architecture, Art and Technique, Faculty of Architecture, Wrocław University of Science and Technology

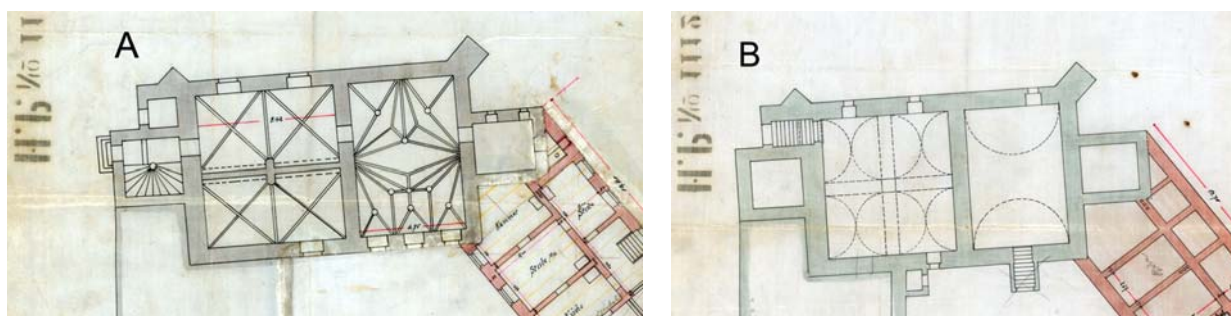
Cytowanie / Citation: Chorowska M. Archdiocese Museum in Wrocław. Transformation process of a group of buildings from Middle Ages to the end of the 19th century. *Wiadomości Konserwatorskie – Journal of Heritage Conservation* 2019;57:60-71

Otrzymano / Received: 14.01.2019 • **Zaakceptowano / Accepted:** 04.03.2019

doi:10.17425/WK57MUSEUM

Praca dopuszczona do druku po recenzjach

Article accepted for publishing after reviews

Ryc. 1. Fragmenty projektu budowlanego Nowego Archiwum Książęco-Biskupiego i Biblioteki Katedralnej przy ul. Kanonii 12–14 we Wrocławiu, arch. Joseph Ebers, 1894 r., Muzeum Architektury we Wrocławiu, Oddział Archiwum Budowlane m. Wrocławia, T. 709: A – plan dawnego Domu Kapituły Katedralnej na poziomie parteru, B – plan dawnego Domu Kapituły Katedralnej na poziomie piwnic. Na projekcji zwraca uwagę obecność obu aneksów, także wyburzonego później aneksu północnego

Fig. 1. Fragments of a building project of the New Ducal-Bishop Archives and Cathedral Library at 12–14, Kanonia Str. in Wrocław, arch. Joseph Ebers, 1894, Museum of Architecture in Wrocław, Branch of Construction Archives of Wrocław, vol. 709: A – plan of the old house of the Cathedral Chapter on the ground floor level, B – plan of the old house of The Cathedral Chapter on the cellar level. The presence of both annexes, also the northern one that was pulled down later on, draws our attention

władze diecezji wrocławskiej wydały nakaz rejestrowania oraz przewożenia do Wrocławia wszelkich przedmiotów o wartości historycznej lub artystycznej wycofanych z użytku liturgicznego. Dało to początek powołanemu dwa lata później Muzeum Archidiecezjalnemu. W zbiorach znajdowały się tak cenne dzieła, jak obrazy Łukasza Cranacha Starszego – zaginiona „Madonna” z kolegiaty głogowskiej i „Madonna pod jodłami” z katedry wrocławskiej. Po wojnie i odbudowie gmachów Muzeum zostało ponownie otwarte w 1947 r. Mieści się w nim około 6000 zabytków sztuki sakralnej, głównie średniowiecznej. Obecnie, po 120 latach koegzystencji w budynkach Muzeum Archidiecezjalnego trzech instytucji – archiwum, biblioteki i muzeum, trwają prace przygotowawcze do remontu i przebudowy⁴ całego kompleksu pod kątem urządzenia w nim na nowo Muzeum Archidiecezjalnego z ekskluzywną funkcją wystawienniczą. Zbiory biblioteki i archiwum zostaną przeniesione do nowego gmachu Biblioteki Archidiecezjalnej⁵.

DAWNY DOM KAPITUŁY KATEDRALNEJ. ETAPY PRZEOBRAżeń BUDOWLANYCH OBIEKTU

Jest to cenny przykład niemal w pełni zachowanego budynku średniowiecznego, który doskonale harmonizuje z wczesnorennesansowym portalem z 1527 r. i wysokim, czterospadowym XVII-wiecznym dachem. Wertykalność jego bryły podkreśla wieżowy aneks schodowy, jeden z pierwotnie dwóch akcentujących ściany szczytowe. Budynek kształtował się w dwóch późnogotyckich fazach.

Faza 1. Dom Kapituły został wybudowany przed 1382 r. [4]. Wcześniej kapituła miała się zbierać w pobliskim kościele św. Idziego lub w katedrze. Budynek na planie prostokąta o wymiarach 18,5 × 12,5 m, z dwoma aneksami przy krótszych ścianach szczytowych był oskarpowany w narożnikach, podpiwniczony, dwupiętrowy (ryc. 1). Jego znaczna wysokość – 15 m do okapu dachu uprawnia do tego, by mimo wydłużonej bryły

diocese issued an order to register and transport to Wrocław all objects of historical or artistic value that had been withdrawn from liturgical use. It gave the beginning to establishing the Archdiocese Museum two years later. In the collection there were such valuable masterpieces as Lucas Cranach the Elder’s paintings – like the lost ‘Madonna’ from Głogów collegiate and ‘Madonna under the fir tree’ from Wrocław cathedral. After the war and the reconstruction of the Museum buildings it was reopened in 1947. There are about 6000 monuments of sacral art, mainly medieval. At present, after 120 years of the coexistence of three institutions in the Archdiocese Museum buildings – the archives, library and museum – the preparatory work on the renovation and reconstruction⁴ of the whole complex is being carried out. The purpose of this renovation and reconstruction is to make the Archdiocese Museum with an exclusive exhibition function anew. The library and archives collections will be moved to a new building of the Archdiocese Library⁵.

FORMER HOUSE OF THE CATHEDRAL CHAPTER HOUSE. STAGES OF CONSTRUCTION TRANSFORMATION OF THE BUILDING

It is a valuable example of almost entirely preserved medieval building which perfectly harmonizes with early Renaissance portal from 1527 and a high hip 17th century roof. The verticality of its solid is underlined by a tower stair annex, one of initially two emphasising gable walls. The building was being shaped in two late-Gothic phases.

Phase 1. The Chapter House was built before 1382 [4]. Earlier the chapter was to gather in a nearby church of Saint Giles or in the cathedral. The building on a rectangular plan of dimensions 18.5 × 12.5 m with two annexes at shorter gable walls was buttressed at corners, had cellars and two floors (fig. 1). Its considerable height – 15 m to the eaves lets us, despite a prolonged solid, treat it as a donjon. It was made of a hand-made brick of medieval size, faced in the Gothic bond. The original faces were not plastered but left raw. In places where the

Ryc. 2. Dom Kapituły Katedralnej, wieżowy aneks południowy: A – stan sprzed konserwacji, fot. M. Chorowska, B – elewacja zach. aneksu wykonana metodą ortofoto, oprac. Laboratorium Skanowania i Modelowania 3D Politechniki Wrocławskiej, C – stan po konserwacji, fot. M. Chorowska. Za hipotezą mówiącą o równoczesnej budowie wieży pld. z domem głównym przemawia zastosowanie w licu aneksu wieżowego zendrówek w regularnym wątku kowadełkowym, identycznym, jak na pozostałych elewacjach domu. Obraz C pokazuje odchylenie aneksu od pionu

Fig. 2. House of the Cathedral Chapter, southern tower annex: A – state before restoration, photo: M. Chorowska, B – western façade of the annex made with the use of orthophoto method, developed by Laboratory of Scanning and 3D Modelling, Wrocław University of Science and Technology, C – state after restoration, photo: M. Chorowska. The hypothesis on simultaneous construction of southern tower and the main house is supported by the use in the annex face of burrs laid in the monk bond, the same as on other facades of the house. Picture C shows divergence from the upright position

traktować go jako wieżę mieszkalną. Wzniesiono go z cegły palcówki o formacie średniowiecznym, licowanej w wątku gotyckim. Pierwotnie lica nie były tynkowane, lecz pozostawione w surowej cegle. W miejscach, gdzie zachowały się oryginalne partie ścian zewnętrznych, widnieje starannie opracowany układ kowadełkowy. Na

original fragments of the outer walls are preserved there is a neatly worked out monk bond. In Wrocław area such regularity in placing burrs is characteristic only of the cathedral construction workshop.

The main building in the ground floor consisted of two rooms – a spacious hallway on the square plan with sides over 9 m and a rectangular chapter house. The hallway, despite a considerable size, was covered with a timber beam-framed floor which resembled analogous rooms known from patriciate middle-class townhouses localised in the market frontages of Wrocław. The chapter house was covered with geometric vault of complicated multi-ribbed pattern. It has asymmetrical arrangement consisting of two stars and a “crazy vault”. The rich profile of ribs is finished with a pear. On the floors no traces of original partitions have been preserved. It is possible that they were effaced during next redevelopments. The presence of timber ceiling over the 2nd floor with beams spread in E-W system is confirmed by

original fragments of the outer walls are preserved there is a neatly worked out monk bond. In Wrocław area such regularity in placing burrs is characteristic only of the cathedral construction workshop.

Ryc. 3. Sala dawnej biblioteki na I piętrze Domu Kapituły Katedralnej zamieniona na salę ekspozycyjną Muzeum Archidiecezjalnego, w widoku od północy, fot. M. Chorowska

Fig. 3. Hall of the former library on the 1st floor of the Cathedral Chapter house transformed to an exhibition room of the Archdiocese Museum, the view from the north, photo: M. Chorowska

terenie Wrocławia taka regularność w rozmieszczaniu zendrówek charakteryzuje wyłącznie dzieła katedralnego warsztatu budowlanego.

Budynek główny w przyziemiu składał się z dwóch pomieszczeń – obszernej sieni na planie kwadratu o bokach ponad 9 m i prostokątnego kapitułarza. Sień, mimo znacznych rozmiarów, była nakryta drewnianym stropem belkowym, w czym przypominała analogiczne pomieszczenia znane z patrycjuszowskich kamienic mieszczańskich, zlokalizowanych w pierzejach rynkowych Wrocławia. Kapitułarz był nakryty wielopromiennym sklepieniem o skomplikowanym rysunku żeber. Ma ono bowiem układ asymetryczny złożony z dwóch gwiazd i sklepienia przeskokowego. Bogaty profil żeber jest zakończony gruszką. Na piętrach nie zachowały się ślady pierwotnych podziałów, być może zostały one zatarte w toku późniejszych przebudów. Potwierdzeniem obecności drewnianego stropu nad II piętrzem, o belkach rozpiętych w układzie W-Z, są bruzdy w ścianach lateralnych, o wysokości 3 warstw cegieł, czytelne na dolnym poddaszu obecnego budynku. Tam też są widoczne górne części wnęk i nadproży otworów okiennych II piętra, zasklepione łękami odcińkowymi na ½ cegły.

Wieżowy aneks południowy był pierwotnie powiązany ze ścianami budynku głównego lecz w okresie nowożytnym zaczął się od niego odchyłać⁶ (ryc. 2). Na elewacjach zewnętrznych aneksu występują zendrówki w układzie kowadełkowym, natomiast w jego wnętrzu zostały one użyte sporadycznie i nieregularnie. Aneks północny został zlikwidowany w trakcie wznoszenia Archiwum i Biblioteki Katedralnej⁷. Znamy go z rysunku archiwalnego z 1894 r.⁸ i wzmianki mówiącej o wąskich schodach w „przybudówce północnej”, które łączyły salę kapituły na parterze z biblioteką na I piętrze, zanim wprowadzono wygodne schody w wieży południowej. Przytoczył ją ks. dr Joseph Jungnitz w dziejach biblioteki katedralnej [5, s. 4], z sugestią dobudowy wieżowego aneksu południowego dopiero w 1527 r. oraz bibliotecznej funkcji pięter Domu Kapituły od samego początku jego istnienia⁹. Aneks północny nie został pokazany na planie Weinerów z 1562 r., co wskazuje, że nie był on tak wysoki jak aneks południowy. Z uwagi na funkcję sąsiedniego kapitułarza powinien był przede wszystkim mieścić urządzenia sanitarne. Byłoby to najodpowiedniejsze miejsce ze względu na północne położenie i bliskość koryta Odry.

Do najstarszych zachowanych otworów okiennych przede wszystkim trzeba zaliczyć dawne okno kapitułarza znajdujące się na elewacji północnej, na parterze, na styku z neogotyckim Archiwum Książęco-Biskupim. Jego piaskowcowe obramienie ma drobne profilowanie, charakterystyczne dla ostatniej ćwierci XIV w. Otwór ten został zmniejszony w XVII w., a zamurowany w 1882 r.; jeszcze wcześniej zamontowano w nim kratę. Na I piętrze budynku głównego, na krótkiej elewacji pld. przetrwał jeszcze jeden otwór okienny z 1 fazy, też obecnie zamurowany. Najliczniej i najlepiej zachowane, lecz skromne, są otwory okien-

grooves in lateral walls of height equal to 3 layers of bricks which are visible in the bottom attic of the present building. It is there where the upper parts of niches and lintels of 2nd floor window openings closed up with segment arches to ½ of brick are visible.

A southern tower annex was originally connected with the walls of the main building; however, in modern period it started to lean back from it⁶ (fig. 2). On the outer facades of the annex there are burrs laid in the monk bond but inside they were used sporadically and irregularly. The northern annex was removed at the time the Archives and cathedral Library were built⁷. We know it from an archival drawing from 1894⁸ and the reference saying about narrow stairs in ‘northern outhouse’ which joined the hall of the chapter house on the ground floor with a library on the first floor before comfortable stairs from the southern tower were built. It was quoted by a priest dr. Joseph Jungnitz in the history of the Cathedral library [5, p.4] with a suggestion of building on a towering southern annex only in 1527 and a library function of the levels of the chapter house from the very beginning of its existence⁹.

The northern annex was not depicted in the plan of the Weiners from 1562, which shows that it was not as tall as the southern annex. Because of the function of the neighbouring Chapter House, it should have first of all housed sanitation. It would have been the most appropriate place due to its northern location and the closeness of the Oder River bed.

The oldest preserved window openings are, in the first place, the window of the Chapter House in the northern façade, on the ground floor, at the interface of the neo-Gothic Ducal-Bishop Archives. Its sandstone framing is well profiled, which is characteristic from the last quarter of the 14th century. That opening was made smaller in the 17th century and bricked up in 1882, earlier gratings had been fixed in it. On the first floor of the main building, on the short southern façade, one more window opening from the 1st phase outlived, although today it is bricked up. The most numerous and best preserved yet simple are the window openings from the second floor. Originally there were 4 of them on long eastern and western façades and 2 on gable facades. They have stone frames with a broad chamfers and straight mullion. There are 3 window openings of stair tower on the western and southern facades. Their distribution shows that they ‘were rising’ following the flight of stairs. Their stone frames with a deep concave and broad chamfering¹⁰ caused the effect of splayed jamb outside. On the western and partly southern facades of the Chapter House there is a shallow panel frieze over the present 1st floor story. This frieze gets to the southern tower annex and is not continued in its interior which is one of the premises showing the belongingness of both annexes to the first construction phase.

The cellar of the Chapter House was the only official place that was granted the permission to sell Świdnica beer on Ostrów Tumski and the second after Piwnica Świdnicka in the Town hall on the left-bank Wrocław.

Ryc. 4. Detale kamieniarskie dawnej sieni na parterze Domu Kapituły Katedralnej – filar i wsporniki sklepienne, fot. M. Chorowska
 Fig. 4. Stonework details of the former hallway on the ground floor of the Cathedral Chapter House – pillar and vaulted cantilevers, photo: M. Chorowska

Ryc. 6. Kamienne schody kręte w wieżowym aneksie południowym przy dawnym Domu Kapituły Katedralnej. Widok na relikty cokolików słuzek i podniebienie schodów, fot. M. Chorowska
 Fig. 6. Winding stone stairs in the southern tower annex at the former house of the Cathedral Chapter. The view of the relics of ancillary column plinths and stair rise, photo: M. Chorowska

Ryc. 5. Inwentaryzacja kamiennych schodów krętych w wieżowym aneksie południowym wykonana metodą fotoskanowania, oprac. M. Caban
 Fig. 5. Cataloguing of winding stone stairs in the southern tower stair annex made by the use of photo-scanning, developed by M. Caban

Ryc. 7. Wczesnorenansansowy portal z 1527 r. w wieżowym aneksie południowym przy dawnym Domu Kapituły Katedralnej, fot. M. Chorowska
 Fig. 7. Early-renaissance portal from 1527 in the tower annex at the former Cathedral Chapter House, photo: M. Chorowska

ne II piętra. Pierwotnie występowały po 4 na długich elewacjach wschodniej i zachodniej oraz po 2 na elewacjach szczytowych. Mają one kamienne obramienia z szeroką fazą i prostą śmigą. Otwory okienne wieży schodowej rozmieszczone są po 3 na elewacjach zach. i półd. Ich rozmieszczenie pokazuje, że „podnosiły się” idąc za biegiem schodów. Ich kamienne obramienia, z głęboką wklęsłą i szerokim fazowaniem¹⁰, powodowały efekt rozglifienia otworów na zewnątrz. Na elewacjach zachodniej i częściowo południowej Domu Kapituły występuje płytki fryz płycinowy nad obecną kondygnacją I piętra. Fryz ten dochodzi do wieżowego aneksu półd. i nie ma kontynuacji w jego wnętrzu, co jest jedną z przesłanek wskazujących na przynależność obu aneksów do pierwszej fazy budowlanej.

Piwnica Domu Kapituły była jedynym oficjalnie dopuszczonym miejscem wyszynku piwa świdnickiego na terenie Ostrowa Tumskiego, a drugim takim, po Piwnicy Świdnickiej w ratuszu, w lewobrzeżnym Wrocławiu. Od czasu drugiego sporu jurysdykcyjnego zwanego „wojną piwną” (1380–1382) kwestia wwozu bezcłowego piwa ze Świdnicy na Tum była jednym ze stałych punktów zatargu kanoników z miastem. Drugą równie ważną kwestią był przywilej wyszynku tego piwa zagwarantowany staraniami biskupa w 1461 r., jaki na terenie jurydyki miał przynależeć do kapituły katedralnej. Jak wyżej wspomniano, monopol ten był realizowany pod Domem Kapituły, mimo że według słów kronikarza Eschenloera codziennie gromadzili się tam „hultaje, gracze i prostytutki” [7, s. 254].

Wejście do piwnicy znajdowało się tam, gdzie obecnie – w ścianie południowej tuż przy wieżowym aneksie schodowym. Piwnica podzielona była na dwa sklepione pomieszczenia. Kwadratowe nakryto sklepieniem krzyżowym, wspartym na centralnie położonym filarze; pomieszczenie prostokątne nakryto kolebą. Kamienny filar posiada kapitel kielichowy i (zapewne) bazę o podobnej formie, lecz odwróconą. Obecnie pomieszczenie to jest przedzielone ścianą, która obustronnie licuje się z filarem, a baza jest niewidoczna – znajduje się poniżej poziomu użytkowego piwnicy. Filar jest otynkowany, a ceglane sklepienia są zachowane bez większych ubytków.

Faza 2. Powodem gruntownej przebudowy obiektu podjętej w latach 1518–1520 była adaptacja pierwszego piętra domu do funkcji bibliotecznej (ryc. 3). Postanowienie o przebudowie Domu Kapituły zapadło w 1518 r. decyzją bp. Jana Turzona (1506–1520 r.). W 1519 r. powstały pokoje biurowe kapituły na parterze, a na I piętrze – biblioteka. Budową kierowali Peter Jenkwitz i Stanislaus Sauer [4] i [5, s. 4].

Kwadratowa sień na parterze została nakryta sklepieniem krzyżowo-żebrowym wyrastającym z centralnego filaru o ośmiobocznym trzonie, bogato profilowanej głowicy i podobnie opracowanej bazie (mocno spękanej). W części wschodniej zachowały się bogato dekorowane wsporniki sklepień z motywami kryształowymi i maskami zwierzęcymi (ryc. 4). Bibliotekę na piętrze rozwiązano w układzie dwóch naw i 6 przęseł nakry-

From the time of the second judicial controversy called ‘beer war’ (1380–1382) the problem of tax-free transport of beer from Świdnica onto Tum was one of the constant aspects of the conflict between the canons and the city. The other also important problem was the privilege of selling that beer guaranteed by bishop’s effort which in the area of jurisdiction was to belong to the cathedral chapter in 1461. As it is been already mentioned, that monopoly was realised under the Chapterhouse despite the fact that according to the words of a chronicler Eschenloer every day ‘scallywags, players and prostitutes’ gathered there [7, p.254].

The entrance to the cellar was where it is now – in the southern wall right at the tower stair annex. The cellar was divided into two vaulted rooms. The square one was covered with a cross vault resting on centrally situated pillar; the rectangular room was covered with a barrel vault. The stone pillar has a goblet capital and (probably) a base of a similar form but upside-down. At present that room is divided by means of a wall which reciprocally faces the pillar and the base is invisible – it is below the usable level of the cellar. The pillar is plastered and the brick vaults are preserved without bigger damages.

Phase 2. The adaptation of the first floor of the house to a library function caused the thorough redevelopment of the object in 1518–1520 (fig. 3). A resolution to redevelop the Chapter House was made in 1518 by the bishop Jan Turzo (1506–1520). In 1519 office rooms on the ground floor of the chapter and library on the first floor came into being. The construction works were run by Peter Jenkwitz and Stanislaus Sauer [4] and [5, p. 4].

The square hallway on the ground floor was covered with a cross-rib vault stemming from a central pillar of eight-sided core, richly shaped head and similarly developed base (strongly cracked). In the eastern part richly decorated vault cantilevers with crystal motives and animal masks are preserved (fig. 4). The library on the first floor is in a lay-out of two naves and 6 spans covered with a cross-rib vault running down on 2 stone pillars. On the vault cantilevers, on both levels, coats of arms of the Jenkwitzs, the Sauers and Wrocław bishops appeared. The library hall was considerably raised in relation to the former height of the first floor which collided with window openings on the higher story and as a result changing the dwelling function into a storage attic. The main building was then covered with a gabled roof of a very steep surface. On the lateral walls, on the level of the present bottom attic the imprints of rafters from those times are visible. It allows to evaluate the angle of roof inclination.

Initially, there were the mentioned ‘narrow stairs in the northern extension from the hall of the chapter house’ leading to the library [5]. Soon, comfortable, winding stone stairs called ‘the spindle’ (*Treppenspindel*) were made and they were fixed in the interior of the southern tower (fig. 5, 6). They were a very attractive solution in which the stair stem was spirally wrapped with four ancillary columns one of which transformed into an above hand-rail. Ancillary columns emerged

Ryc. 8. Wnętrze kapitułarza w dawnym Domu Kapituły Katedralnej po renowacji z 1882 r., stan obecny, fot. M. Chorowska

Fig. 8. Capitulary interior in the former House of the Cathedral Chapter after the restoration in 1882, present state, photo: M. Chorowska

tych sklepieniem krzyżowo-żebrowym, spływającym na 2 kamienne filary. Na zwornikach sklepień na obu poziomach pojawiły się herby Jenkwitzów, Sauerów i biskupstwa wrocławskiego. Sala biblioteczna została znacznie podwyższona w stosunku do dawnej wysokości I piętra, co spowodowało wejście w kolizję z otworami okiennymi na wyższej kondygnacji, a w efekcie rezygnację z funkcji mieszkalnej na rzecz magazynowego poddasza. Budynek główny został wówczas nakryty dachem dwuspadowym o bardzo stromych połaciach. Na ścianach lateralnych, na poziomie obecnego dolnego poddasza widoczne są negatywy po krokwiach z tego czasu, co pozwala oszacować kąt nachylenia dachu.

Do biblioteki początkowo prowadziły wspomniane „wąskie schody w pn. dobudówce z sali kapituły” [5]. Wkrótce urządzono wygodne, kamienne schody kręte, nazwane „wrzecionem” (*Treppenspindel*) i wstawiono je do wnętrza wieży południowej (ryc. 5, 6). Stanowiły one bardzo efektowne rozwiązanie, w którym trzon schodów był spiralnie owinięty czterema służkami, a jedna z nich przechodziła wyżej w pochwyt balustrady. Służki wyrastały z niewielkich cokoliczków dekorowanych puszczalkami i motywem skręconego sznura¹¹. Wejście do wieży schodowej obramiono fascjowym

from small bases ornamented with pipes and a braided string motif¹¹. The entrance to the stair tower was framed with a gothic-renaissance-like portal with fascia attributed to Hans Richter (fig. 7). On its stonework two different house marks – one on the left jamb in the shape of letter H and an arrow and the other one in the middle of the lintel beam can be observed. That last one was also incised on the stone stem of the stairs which confirms that the main portal and the stairs were made by the same workshop. The second portal with fascia identical with the main one was fixed in the passage leading from the tower to the hallway interior. The next one was fixed on the first floor

at the entrance to the library. It was double-armed, flat-profiled with smooth escutcheons on its arms¹².

The time of those changes is defined by the date 1527 written by means of Roman numbers (M D XX VII) over the escutcheon of Wrocław bishopric (diocese), placed above the main portal cornice. The reconstruction of the break took place almost 10 years later than the realization of the library. The accumulation of large, richly ornamented portals together with a spectacular form of stair stem enwrapped with braided ancillary columns shows that this entrance was a ceremonial one. On the first floor, on the level of the entrance to the library, the stair treads made a small landing and then they continued to climb

Ryc. 9. Zbliżenia elementów neogotyckiego wystroju i wyposażenia kapitułarza, fot. M. Chorowska

Fig. 9. Close-ups of neo-gothic elements of décor and furnishings of the capitulary, photo: M. Chorowska

portalem o cechach gotycko-renesansowych, przypisywanym Hansowi Richterowi (ryc. 7). Na jego kamiennej ławie można zaobserwować dwa różne gmerki – jeden na lewym węgarku mający postać litery H i strzałki, a drugi na środku belki nadproża. Ten ostatni został powtórzony na kamiennym trzonie schodów, co potwierdza, że portal główny i schody zostały wykonane przez ten sam warsztat. Drugi fasciowy portal, bliźniaczo podobny do głównego, osadzono w przejściu z wieży do wnętrza sieni. Kolejny wprowadzono na I piętrze, w wejściu do biblioteki. Był dwuramienny, fasciowy, płasko profilowany; na ramionach znajdują się gładkie tarczki herbowe¹².

Czas owych prac określa data 1527, zapisana rzymskimi cyframi (MDXXVII) nad tarczą herbową biskupstwa wrocławskiego umieszczona nad gzymsem głównego portalu. Przebudowa ryzalitu nastąpiła więc niemal 10 lat później niż realizacja biblioteki. Nagromadzenie wielkich, bogato dekorowanych portali w połączeniu ze spektakularną formą trzpienia schodów, opiętego skróconymi słupkami wskazuje, że wejście to miało charakter bardzo uroczysty. Na I piętrze, na poziomie wejścia do biblioteki stopnice tworzyły niewielki podest, po czym wspiły się wyżej (na poziom poddasza?)¹³. Wyższa część schodów została rozebrana w XX w. Kamienny trzon zapewne wychodził ponad poziom stopnic i kończył dekoracyjnym motywem, co pokazują przykłady schodów z terenu niemieckiego renesansu [8].

Faza 3. Po zniszczeniach wojny trzydziestoletniej nastąpiła renowacja budynku i powtórne otwarcie biblioteki w 1644 r. w „starej siedzibie”. Niewielka liczba książek nie wymagała dużej przestrzeni, więc na części I piętra urządzono także spichlerz z ziarnem. W 1653 r. spichlerz przeniesiono na poddasze [5, s. 5]. W sieni na parterze, na ścianie północnej pojawiły się dwie kamienne tablice pamiątkowe. Jedną z nich z datą 1635 r. otacza uszakowa rama namalowana na ścianie wraz z przedstawieniami Jana, Tobiasza i jeszcze jednego świętego.

Najpóźniej w tej fazie powiększono otwory okienne na parterze i ujęto je w piaskowcowe obramienia dekorowane boniami na przemian prostokątnymi i kwadratowymi. We wnękach okiennych pojawiły się kamienne sedilia. Jak odnotował Jungnitz, 7 okien otrzymało obramienia renesansowe [5].

Faza 4. (2. poł. XVII w.–XVIII w.) obejmowała przebudowę dachu na czterospadowy z lukarnami w uszakowych, sztukatorskich obramieniach, zwieńczenie budynku głównego bogato profilowanym gzymsem i powiększenie okien, głównie I piętra. Konstrukcja dachu jest płatwiowo-kleszczowa, z jedną ścianką stolcową, dwupoziomowa. W obecnym budynku występują dwa poziome poddasza – dolne i górne. W rzeczywistości dolne poddasze jest odcięte sklepieniem, górną częścią II piętra, a jego alienacja od mieszkalnej części domu nastąpiła w latach 1518–1520, kiedy to wprowadzono wysokie sklepienia nad I piętrzem z uwagi na zaplanowaną tam funkcję biblioteczną.

Faza 5. Po połowie XIX w. kwadratowa sień na parterze i pomieszczenie piwniczne w jej pionie zostały

Ryc. 10. Neogotyckie zworniki w kapitularzu, fot. M. Chorowska
Fig. 10. Neo-gothic keystones in the capitulary, photo: M. Chorowska

up (to the attic level?)¹³. The upper part of the stairs was dismantled in the 20th century. The stone stem probably got over the level of stair treads and was closed with an ornamented motif as it is demonstrated on the example of stairs from the area of German renaissance [8].

Phase 3. After the destructions of the Thirty Years' War, the renovation of the building and its reopening in the 'old seat' took place in 1644. A small number of books did not require a lot of space so on the first floor the granary with grain was arranged. In 1653 the granary was moved to the attic [5, p. 5]. In the hallway on the ground floor on the northern wall two stone commemorative plaques appeared. One of them with the date 1635 is encircled with a wing frame painted on the wall together with the depictions of John, Tobias and one more saint.

Window openings on the ground floor were enlarged at the latest in that phase. They were enclosed in sandstone frames ornamented with rustication, rectangular and square by turns. In window recesses, stone sedilia appeared. As it was noted down by Jungnitz, 7 windows got renaissance framing [5].

Phase 4. (2nd half of the 17th c. – 18th c.). It included the reconstruction of the roof to a hipped one with dormer windows in wing, stucco framing, the finial of the main building with a richly profiled cornice and the enlargement of windows, mainly of the 1st floor. The roof is of queen post frame with one stool wall. It is two level. In the present building there are two levels of the attic – a bottom and upper one. In reality, the bottom attic is the upper part of the 2nd floor separated with a vault, and its alienation from the dwelling part of the house took place in 1518–1520 when high vaults over the 1st floor were introduced. It resulted from the planned library function there.

Phase 5. After the middle of the 19th century the square hallway on the ground floor and a cellar room in its section were divided into half by means of a wall

podzielone na pół ścianą w układzie N-S. Przebudowę tę datuje medal z 1855 r., wybity z okazji paryskiej wystawy, który trafił na drzwi w przejściu pomiędzy podzielnymi pomieszczeniami parteru. Do jednego z nich wprowadzono wówczas skarbiec i szafę na archiwalia (z wywietrznikami).

Faza 6. Jak informuje tarczka z datą „1882” umieszczona w kluczu lunety nad wejściem do Kapitułarza, ukończono wówczas prace „renowacyjne” w tym wnętrzu, harmonijnie je dopełniając neogotyckim wystrojem i wyposażeniem. Złożyły się na nie boazeria płycinowa z precyzyjnie wyciętą, dębową dekoracją maswerkową, szafy ścienne, piec kaflowy, parkiet¹⁴ i meble. Boazeria podzielona jest na pionowe, dwuramiennie panele wypełnione profilowanymi, szerokimi listwami i zwieńczona prześwitowym fryzem w postaci wici roślinnej i blankowaniem. Trzy otwory okienne w ścianie wschodniej zachowały kompletny neogotycki wystrój: stolarzkę okienną z okuciami, gomółkowe oszklenia (na przemian sześcioboczne i rombowe), okiennice chowane w ościeżach oraz boazerię we wnękach okiennych. Interesujące zmiany, także pod względem technicznym, zaszły w strefie zachowanego średniowiecznego sklepienia. Na pozbawione (?) dekoracji zworniki gotyckie prawdopodobnie zostały nałożone¹⁵ drugie z bogatą, polichromowaną dekoracją neogotycką. Przedstawiają one oblicze Chrystusa, motywy heraldyczne, w tym herb diecezji wrocławskiej oraz figuralne i roślinne (ryc. 8–10).

Zagadką pozostaje, który z wrocławskich architektów zaprojektował neogotycki wystrój kapitułarza. Na pewno nie był to Joseph Ebers (1845–1923), gdyż dopiero w 1883 r. objął on stanowisko architekta diecezjalnego we Wrocławiu i pełnił tę funkcję do 1921 r. [9]¹⁶. W 1894 r. Ebers wykonał projekt nowego neogotyckiego gmachu Archiwum Biskupiego i Biblioteki Katedralnej, który następnie zrealizowano w 1896 r. Dawna biblioteka na I piętrze została zamieniona na salę ekspozycyjną Muzeum Archidiecezjalnego. Zamurowano wówczas wejście prowadzące z wieży schodowej na I piętro, gdyż sala ta stała się dostępna od północy, poprzez przedsionek budynku neogotyckiego. Wówczas to najpóźniej podjęto próbę ustabilizowania wieżowego aneksu schodowego, który znacznie odchylił się od pionu i na styku z głównym korpusem ujawnił klinową szczelinę o szerokości około 50 cm. Szczelinę tę wypełniono cegłą i dodatkowo spięto ściągamami w postaci piaskowcowych ciosów. Likwidacja dojścia do biblioteki przez kamienną klatkę schodową mogła się łączyć z podziałem i zablokowaniem aneksu schodowego betonową ścianą o grubości 45 cm, wzniesioną na osi pn.-płd. i sięgającą nieco powyżej poziomu stropu I piętra. Budowę ściany poprzedziła rozbiórka górnej części trzpienia kamiennych schodów oraz połowy sklepienia kolebkowego z XVI w. Komunikację z poddaszem rozwiązano za pomocą drewnianych schodów, dołem krętych, które zajęły ¼ powierzchni ryzalitu, a górą o prostych biegach. Drewniane stopnice schodów krętych zostały dekoracyjnie wyprofilowane i ozdobione trzema „pazurkami”, co przybliżyła czas ich

in N-S system. This reconstruction is dated by a medal from 1855 minted on the occasion of Paris exhibition which got onto the door in a passage between the divided rooms of the ground floor. Into one of the rooms a treasury and a cupboard for archives (with ventilators) were put at that time.

Phase 6. As the date ‘1882’ on the escutcheon in the lunette key over the entrance to the Chapter House reads, the ‘restoration’ work completed harmoniously with neo-gothic décor and furnishings in that interior was finished. It consisted of panel wainscot with precisely cut oak tracery ornament, wall cabinets, masonry heater, parquet¹⁴ and furniture. A wainscot is divided into vertical, double-armed panels filled with broad profiled slats and topped with a transparent frieze in the form of plant tendril and crenelation. Three window openings in the eastern wall preserved complete neo-gothic décor: window joinery with ferrules, crown glass (hexagon and diamond in turns), shutters hidden in jambs and the wainscot in window panels. Interesting changes, also in terms of technology, took place in the area of preserved medieval vault. Probably on gothic keystones deprived (?) of any ornaments next ones with rich neo-gothic polychrome were put¹⁵. They depict Christ’s face, heraldic motives, including the coats of arms of Wrocław diocese and figural and plant ones (fig. 8–10).

It is still a mystery which of Wrocław architects designed neo-gothic décor of the chapter. For sure, it was not Joseph Ebers (1845–1923) as he took a position of a diocese architect in Wrocław only in 1883 and he served as one till 1921 [9]¹⁶. In 1894 Ebers made a design of a new neo-gothic building of the Bishop Archives and the Cathedral Library which was then realised in 1896. The former library on the 1st floor was transformed to an exhibition hall of the Archdiocese Museum. At that time the entrance leading from the stair tower to the 1st floor was bricked up as it was possible to enter it from the northern side through the vestibule of the neo-gothic building. Then at the latest an attempt was made to stabilise the tower stair annex which considerably diverged from the upright position and at the intersection with the main body showed a wedge gap which was about 50 cm wide. That gap was filled with bricks and additionally clipped with a bowstring in the form of sandstone ashlars. The removal of the access to the library through the stone staircase could refer to the partition and blocking of the stair annex by means of concrete, 45 cm thick wall, erected on the north-south axis and reaching a bit above the level of the story of the 1st floor. Building of the wall was preceded by the dismantling of the upper part of the stem of stone stairs and half of the barrel vault from the 16th century. The communication with the attic was solved by means of wooden stairs, winding at the bottom which covered ¼ of the break and a straight course at the top. The wooden stair treads of winding stairs were profiled decoratively and ornamented with three ‘little nail’, which brings the time of their origin to the first thirty years of the 20th century. The winding stairs leaned against a story which leaned on the wall introduced at

powstania na pierwsze trzydziestolecie XX w. Schody kręte oparto na stropie, który spoczął na wprowadzonej wówczas ścianie, tak więc całość przedsięwzięcia można datować na ten właśnie czas. Na schematycznym planie budynku Kapituły z 1894 r. ryzalit schodowy jest jeszcze niepodzielony. Musiało to nastąpić w późniejszym okresie.

DAWNA KANCELARIA KAPITUŁY KATEDRALNEJ. ETAPY PRZEOBRAżeń BUDOWLANYCH OBIEKTU

Faza 1a. Na planie Weinerów z 1562 r., po sąsiedztwie z wieżą Kapituły Katedralnej widoczny jest jednopiętrowy dwór kanonicki, który poprzedził budynek Kancelarii na tym miejscu. Jasna, tynkowana elewacja nie pozwala na snucie domysłów co do materiału ścian dworu. We wnętrzu obecnego budynku, na parterze, tuż przy granicy z Domem Kapituły zachowane jest jedno pomieszczenie kryte kolebą z lunetami. Sklepienie o takiej formie można datować w szerokich ramach chronologicznych na XVI–XVII wiek.

Faza 2a. Obecny dom Kancelarii Kapituły został ukończony w 1756 r., gdy jej kanclerzem był baron Adam Josef Keller. Budynek jest trójkondygnacyjny, podpiwniczony, kryty dachem czterospadowym. Jego 7-osiową elewację pokrywa tynkowa dekoracja ramowa, obejmująca obecnie wszystkie kondygnacje łącznie z cokół¹⁷. Okna mają uszakowe obramienia i zaoblone płyciny podokienne. Portal znajduje się na osi fasady; w podkowiastym naczółku wyryto datę „1756” oraz umieszczono kamienny kartusz z herbem, który zastąpił stiukowy kartusz rokokowy z napisem „CAPITULAR Cantzellei” [4]. Na parterze, w pomieszczeniu w przednim trakcie zachowała się stiukowa dekoracja sufitu z lustrem wydzielonym fantazyjnym, profilowanym otokiem. Na I piętrze, w pomieszczeniu powyżej zwraca uwagę osiemnastowieczna podłoga wykonana z dwóch gatunków drewna. Są to jedyne pozostałości barokowego wystroju i wyposażenia budynku.

that time. So the whole can be dated to that time. On the schematic plan of the Chapter House building from 1894 the stair break had not been divided yet. It must have taken place in the later period.

FORMER CHANCELLERY OF THE CATHEDRAL CHAPTER. STAGES OF CONSTRUCTION TRANSFORMATION OF THE OBJECT

Phase 1a. On the plan of the Weiners from 1562 in the vicinity of the Cathedral Chapter tower, a one floor canon's manor house which preceded the house of the Chancellery in that place, is visible. Fair, plastered façade does not allow to speculate in reference to materials of the manor house walls. Inside the present building, on the ground floor, right at the border with the House of the Chapter, there is one room preserved, covered with a barrel vault with lunettes. The vault of that form can be dated, in rather broad chronological time range, from the 16th to the 17th century.

Phase 2a. The present house of the Chapter Chancellery was completed in 1756 when baron Adam Josef Keller was its chancellor. It is a three storey building with a cellar, and covered with a hipped roof. Its 7-axis façade is encased in plaster frame ornament which at the moment covers all stories together with a pedestal¹⁷. The windows have a wing framing and oval window panels. The portal is placed on the façade axis. In a horseshoe-like headstall a date '1756' was incised as well as stone cartouche with a coat of arms which substituted scagliola rococo cartouche with the inscription 'CAPITULAR cantzellei' [4]. On the ground floor, in the front bay a scagliola ceiling décor with a mirror separated with a fanciful profiled rim has been preserved. On the 1st floor in the room above the 18th century floor made of two kinds of wood attracts our attention. These are the only remnants of Baroque décor and furnishings of the building.

Tłumaczyła Maria Polkowska-Zielińska

BIBLIOGRAFIA / REFERENCES

- [1] Chorowska M., Gryglewska A. Rozszerzone studium historyczno-konserwatorskie zespołu budynków Muzeum Archidiecezjalnego we Wrocławiu. Maszynopis, Wrocław, 2018.
- [2] Jungnitz J. Das Breslauer Diözesanmuseum. Zur Eröffnung desselben am 29. Oktober 1903. Schlesische Volkszeitungs-Buchdruckerei, Breslau, [1903].
- [3] Jungnitz J. Das Breslauer Diözesanarchiv. Odbitki z: Schlesische Volkszeitung (411, 413, 417), Breslau, 1908.
- [4] Kaczmarek R. Muzeum Archidiecezjalne [hasło 318] In: Eysymontt R., Ilkosz J., Tomaszewicz A., Urbanik J. (eds) Leksykon architektury Wrocławia. Wrocław, 2011, 427–428.
- [5] Jungnitz J. Die Breslauer Dombibliothek. Odbitki z: Schlesische Volkszeitung, (245, 249, 253), Breslau, 1908.
- [6] Menclová D., České hrady, Praha, 1976.
- [7] Goliński M., Socjotopografia późnośredniowiecznego Wrocławia (przestrzeń – podatnicy – rzemiosło), Wrocław, 1997.
- [8] Rauscher F., Der Bau steinerner Wendeltreppen. An Beispielen aus der deutschen Gothik und Renaissance, Berlin, 1889.
- [9] Joseph Ebers, https://de.wikipedia.org/wiki/Joseph_Ebers (dostęp 28.12.2018).

- ¹ Artykuł jest efektem badań przeprowadzonych w latach 2016–2018 dla potrzeb studium historyczno-konserwatorskiego [1], w związku z projektem oraz planowaną przebudową i remontem budynków muzeum na zlecenie Fundacji dla Ostrowa Tumskiego we Wrocławiu (finansowanie badań do studium). Artykuł na temat młodszych faz budowy zespołu, autorstwa Agnieszki Gryglewskiej, pt. *Muzeum Archidiecezjalne we Wrocławiu. Proces przekształceń zespołu budynków od końca XIX wieku – rozbudowa o Nowe Archiwum Książęco-Biskupie i Bibliotekę Katedralną*, będzie opublikowany w nr 58/2019 Wiadomości Konserwatorskich.
- ² Dwa pierwsze budynki zostały wpisane do Rejestru Zabytków 25.01.1962 r. pod nr A/2899/48 i A/2897/49 z 25.01.1962. Neogotycki kompleks Nowego Archiwum Książęco-Biskupiego i Biblioteki Katedralnej wpisano 29.11.2012 r. pod nr A/5951. Zespół ten znajduje się na obszarze „Wrocław – zespół historycznego centrum”, uznanym decyzją Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dn. 16.09.1994 za Pomnik Historii.
- ³ Sekularyzacja klasztorów podjęta decyzją władz pruskich postępowała od 1810 r. Spowodowała ona zniszczenie wielu bezcennych dzieł sztuki. Także częste u schyłku XIX w. przypadki przebudów drewnianych kościołów na murywane skutkowały usuwaniem z nich i nierzadko paleniem zabytkowego wystroju i wyposażenia, aby „świętość się nie poniewierała”. Akcje gromadzenia, inwentaryzowania i ekspozycji zagrożonych zabytków władze diecezji wrocławskiej rozpoczęły już w latach 40. XIX w., a w 1896 r. wydały nakaz rejestrowania oraz przewożenia do Wrocławia wszelkich przedmiotów o wartości historycznej lub artystycznej, a wycofanych z użytku liturgicznego [2], [3].
- ⁴ Projekt budowlany z 2016 r. autorstwa arch. Bogdana Kołtowskiego (VILLART Biuro Architektoniczne), projekt wykonawczy GPVT Pracownia Architektoniczna S.C. z 2018 r.; inwestycja planowana na lata 2019–2022.
- ⁵ Nowy budynek biblioteki stanął w latach 2014–2016 na miejscu zburzonego podczas wojny alumnatu z XVIII w.
- ⁶ Przyczyna tego zjawiska nie została ustalona. Jego stabilizacja nastąpiła na przełomie XIX i XX w., gdy szczeliny zostały wypełnione cegłą i przemurowane.
- ⁷ Na dziedzińcu Archiwum zalegają relikty kamieniarki otworów okiennych o profilu odpowiadającym oknom południowej wieży schodowej. Jest prawdopodobne, że pochodzi ona z aneksu północnego rozebranego pod koniec XIX w.
- ⁸ Projekt budowlany Nowego Archiwum Książęco-Biskupiego i Biblioteki Katedralnej, ul. Kanonii 12–14 we Wrocławiu, arch. Joseph Ebers, lipiec 1894, Muzeum Architektury we Wrocławiu, Oddział Archiwum Budowlane m. Wrocławia, T.: 709, ryc. 4. Rzut parteru projektowanego budynku i istniejącego Domu Kapituły.
- ⁹ Nie wydaje się to prawdą. Także cytowana wzmianka mogła dotyczyć np. zamiany schodów drewnianych na wygodniejsze schody kamienne, wbudowane w skorupę istniejącego aneksu.
- ¹⁰ Ich podobieństwo do kamieniarki wielkiej wieży zamku Karlštejn [6, s. 62] wskazuje, że też mogły powstać w 4. ćwierci XIV w. Z rozmieszczenia okien wynika, że w wieży od początku były schody drewniane.
- ¹¹ Każdą stopnicę wykonano jako monolit razem z wewnętrzną balustradą, pochwytem i bębniem trzonu.
- ¹² Wejście do biblioteki zamurowano w 1903 r. [5].
- ¹³ Zapewne dopiero w tej fazie pojawiły się sklepienia kolebkowe w aneksach. Sklepienie w wieży południowej zamknęło jej wnętrze na poziomie I piętra Domu Kapituły. Wejście na
- ¹ This article results from the research carried out in 2016–2018 for the needs of historical-conservation centre [1], in relation to a project and planned redevelopment and renovation of museum buildings on the commission of Foundation for Ostrows Tumski in Wrocław (financing of the research for the centre). The article on the younger phases of complex construction, by Agnieszka Gryglewska, entitled ‘Archdiocese Museum in Wrocław. Transformation process of a complex of buildings from the end of the 19th century – extension of New Ducal-Bishop Archives and Cathedral Library. Wiadomości Konserwatorskie – Journal of Heritage Conservation 2019, xxx, xxx.
- ² The first two buildings entered in the Register of Monuments on 25.01.1962 at no A/2899/48 and A/2897/49 from 25.01.1962. Neo-Gothic complex of the New Ducal-Bishop Archives and the Cathedral Library entered the Register on 29.11.2012 at no A/5951. This complex in the area of ‘Wrocław – complex of historical centre’ was recognised by the President of the Republic of Poland on 16.09.1994 as a Historic Monument.
- ³ The Prussian secularization order of 1810 led to the destruction of a great number of priceless works of art. Also quite common redevelopments of wooden churches into stone/brick ones at the end of the 19th century resulted in the removal or even burning of an antique interior decor and furnishings so ‘the holiness did not knock around’. The authorities of Wrocław diocese started the action of collecting, cataloguing and exhibiting endangered monuments already in the 40s of the 19th century and in 1896 issued an order to register and transport to Wrocław all the objects of historical or artistic value, but withdrawn from the liturgical use [2], [3].
- ⁴ Construction project from 2016 by an architect Bogdan Kołtowski (VILLART Architectural Office), executive project GPVT Architectural Office Partnership from 2018; investment planned for 2019–2022.
- ⁵ New building of the library was built in 2014–2016 at the site of the 18th century seminary demolished during the war.
- ⁶ The cause of this phenomenon hasn’t been agreed upon. Its stabilization took place at the turn of the 19th and 20th centuries when the cracks were filled with brick and rebuilt.
- ⁷ In the courtyard of the Archives, the relics of window openings stonework of a profile corresponding to the windows of southern stair tower are lingering. It is probable that it comes from the northern annex which was taken into pieces at the end of the 19th century.
- ⁸ Construction project of the New Ducal-Bishop Archives and Cathedral Library, 12–14, Kanonia str. in Wrocław, arch. Joseph Ebers, July 1894, Museum of Architecture in Wrocław, Branch of Construction Archives of Wrocław, vol. 709, ill. 4. Projection of the ground floor of the designed building and the existing Chapter house.
- ⁹ It doesn’t seem to be true. Also the quoted reference could concern, e.g. the change of wooden stairs to more comfortable stone ones, built in the body of the existing annex.
- ¹⁰ Their similarity to stonework of the great tower of Karlštejn castle [6, p.62] shows that they could have come into being in the 4th quarter of the 14th century. Window distribution proves that from the very beginning there were wooden stairs in the tower.
- ¹¹ Every stair tread was made as a monolith together with internal railing, hand-rail and stem tambour.
- ¹² The entrance to the library was bricked up in 1903 [5].
- ¹³ Probably barrel vaults appeared in annexes in that phase. The vault in the southern tower closed its interior on the 1st floor

poddasze domu, o ile prowadziło przez ryzalit południowy, musiałoby wieść przez lunetę w sklepieniu kolebkowym. W zachowanej obecnie, zachodniej części sklepienia taka luneta nie jest widoczna. Chronologia sklepienia kolebkowego wynika z faktu, że jego podstawa zasłoniła lewą tarczkę herbową w dwuramiennym portalu z omawianej fazy, który prowadził do sali bibliotecznej na piętrze, a to przesądza o starszeństwie portalu względem sklepienia.

¹⁴ Jest to parkiet dębowy z szerokich klepek, starannie ułożony i obwiedziony przy ścianach szeroką listwą – bordiurą, w stanie bardzo dobrym.

¹⁵ Podobny zabieg wykonano w gotyckiej kaplicy na zamku w Namysłowie, co zostało stwierdzone podczas badań architektonicznych przeprowadzonych przez Czesława Lasotę i Macieją Małachowicz. Na gładkie zworniki gotyckie nałożono tam bogato dekorowane, kamienne zworniki XIX-wieczne. Przyszłe prace renowacyjne, zaplanowane w Kapitularzu Domu Kapituły wyjaśnią, czy taką samą metodą zdublowano tutejsze zworniki.

¹⁶ Najbardziej prawdopodobny wydaje się udział Karla Lüdeckego.

¹⁷ Kompozycja ramowa parteru-cokołu została zrekonstruowana na podstawie rysunku Probst w 2017 r.

level of the Chapter House. Entrance to the house attic, if only it led through the southern break, had to go through a lunette in the barrel vault. In the preserved western part of the vault such lunette isn't visible. Chronology of the barrel vault results from the fact that its base covered the left escutcheon in double-armed portal from the discussed phase which led to the library hall on the 1st floor what makes the portal older than the vault.

¹⁴ It is an oak parquet made from broad boards, neatly arranged and framed at walls with a broad slat – skirting, in a very good condition.

¹⁵ Similar treatment was carried out in a chapel in Namysłów castle, which has been proved during architectonic research run by Czesław Lasota and Maciej Małachowicz. On smooth Gothic keystones the richly ornamented stone 19th century keystones were put. Future restoration work planned to be carried out in the capitulary of the Chapter House will explain whether they were built using the same method that those keystones.

¹⁶ The most probable seems to be the contribution of Karl Lüdecke.

¹⁷ The frame composition of the ground floor – pedestal was reconstructed on the basis of Probst's drawing in 2017.

Streszczenie

Zespół obecnego Muzeum Archidiecezjalnego, Archiwum Archidiecezjalnego i Biblioteki Kapitułnej we Wrocławiu składa się z trzech budynków, które powstały w ciągu ponad 500 lat. Najstarszy był dawny Dom Kapituły Katedralnej, który ukształtował się w dwóch późnogotyckich fazach. Jeszcze przed 1382 r. powstał budynek mieszczący w podziemiu Piwnicę Świdnicką, czyli jedyne miejsce wyszynku piwa świdnickiego na terenie Ostrowa Tumskiego, na parterze sień i reprezentacyjny Kapitularz oraz dwa piętra o nieznannej funkcji. Kapitularz był nakryty zachowanym do dziś wielopromiennym sklepieniem o skomplikowanym rysunku żeber. Wertykalność Domu Kapituły podkreślał wieżowy aneks schodowy, akcentujący południową ścianę szczytową budynku. W latach 1518–1520 wprowadzono do jego wnętrza kamienne, kręte schody, które prowadziły do biblioteki urządzonej wówczas na I piętrze. To reprezentacyjne wnętrze uzyskało postać wysokiej, dwunawowej hali, sklepionej krzyżowo-żebrowo. Uroczysty charakter wejścia podkreślały portale z przełomu średniowiecza i nowożytności. Drugi aneks, umieszczony po stronie północnej Domu Kapituły, mieścił zapewne pierwotnie urządzenia sanitarne. Zlikwidowano go w 1896 r., w trakcie realizacji Nowego Archiwum Książęco-Biskupiego i Biblioteki Katedralnej, wg projektu architekta diecezjalnego Josepha Ebersa (1845–1923), czyli najmłodszego budynku w zespole Muzeum Archidiecezjalnego. Jednakże już wcześniej zaczęto przekształcać wnętrza średniowiecznego Domu Kapituły w duchu neogotyckim, zaczynając od renowacji kapitularza w 1882 r.

Abstract

The complex of the present Archdiocese Museum, the Archives and the Capitulary Library in Wrocław consists of three buildings which came into being during the period of 500 years. The oldest was the former House of the Cathedral Chapter which was shaped during two late gothic phases. Still before 1382 a building was erected. It comprised in its underground Piwnica Świdnicka, that is the only tavern on Ostrów Tumski where Świdnica beer was sold, on the ground floor a hallway and a representative Chapter and two floors of unknown function. The Chapter House was covered with, preserved up till now, a multi-ribbed vault of a complicated rib pattern. The verticality of the Chapter House was underlined by a tower stair annex which accentuated the southern gable wall of the building. In 1518–1520 stone winding stairs leading to the Library that was on the 1st floor at that time, were introduced into its interior. That representative interior got the form of a high, two aisle hall with a rib vault. The ceremonial character of the entrance was underlined by portals from the turn of the Middle Ages and Modern Times. The second annex situated on the northern side of the Chapter House probably originally housed sanitation. It was removed in 1896 when the building of the New Ducal-Bishop Archives and the Cathedral Library was realised according to the design of Joseph Ebers (1845–1923) – a diocese architect. It was the youngest building in the complex of the Archdiocese Museum. However, even earlier the interiors of the medieval Chapter House started to be transformed in a neo-gothic style beginning from the restoration of the Chapter in 1882.